

Юлія СИРОТА,

orcid.org/0000-0002-4259-0390

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *yulia_syrota@yahoo.com*

Алла СЕРЕДА,

orcid.org/0000-0003-1084-8497

старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *alla.koshlata@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ «КОЗАЦЬКОГО ТЕКСТУ» У РОМАНІ Є.П. ГРЕБІНКИ «ЧАЙКОВСЬКИЙ»

Стаття присвячена дослідженню особливостей художньої інтерпретації образів козаків у російськомовному романі Гребінки «Чайковський». Автор статті розглядає причини звернення письменника до російської мови. Роман «Чайковський» є прикладом твору, де письменник намагався знайти місце для української історичної ідентичності. У ньому досить яскраво зображено козацьке життя та боротьба їх з ворогами. І хоча роман не можна назвати історичним в прямому сенсі слова, все ж він є невід'ємною частиною «козацького тексту». Уперше роман був надрукований у 1843 році і одразу ж привернув увагу критиків. Деякі з них проводили паралелі цього роману з повістю М. Гоголя «Тарас Бульба», у якій зображені ті ж елементи з життя козацтва. Однак, незважаючи на те, що тема, до якої звернувся Є. Гребінка, була не новою, і, безсумнівно, письменник враховував досягнення своїх попередників, це не зменшує його внеску в розвиток історичного жанру, а, навпаки, свідчить про вміння художника надати традиційним образам та мотивам своєрідного колориту. Автор статті ставить за мету розглянути особливості художньої інтерпретації козацьких образів у романі Є. Гребінки «Чайковський». В статті аналізуються різні козацькі типи, та пов'язані з ними романтичні мотиви характерництва, богатирства, пророцтва, сповіді, дороги, спокуси, та ін. Також підкреслюється міфопоетичний характер козацьких образів у романі письменника. У статті показано, що у романі протиставляються українська ідентичність, втілена в образах козаків, та інші народи – євреї, татари, поляки. Крім того, в статті проводяться деякі типологічні паралелі між романом Є. Гребінки та творами інших російських письменників XIX століття. Автор статті доводить, що, незважаючи на романтичне зображення козаків, письменникові вдалося передати дух історичної епохи. Використання Є. Гребінкою історичних та фольклорних джерел надає творові історичної достовірності. Хоча у романі «Чайковський» немає зображення конкретних історичних подій чи осіб, розкриваючи давні українські козацькі звичаї, традиції, переконання, письменник показує минуле ніби зсередини.

Ключові слова: козацький текст, історичний роман, образ, романтичний мотив, міфопоетика.

Yulia SYROTA,

orcid.org/0000-0002-4259-0390

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of General Linguistics and Foreign Languages

National University "Yury Kondratyuk Poltava Polytechnic"

(Poltava, Ukraine) *yulia_syrota@yahoo.com*

Alla SEREDA,

orcid.org/0000-0003-1084-8497

Senior Lecturer at the General Linguistics and Foreign Languages Department

National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

(Poltava, Ukraine) *alla.koshlata@gmail.com*

PECULIARITIES OF THE "COSSACK TEXT" IN THE NOVEL BY YE.P. HREBINKA "TCHAIKOVSKY"

The article deals with the peculiarities of the artistic interpretation of Cossack images in Hrebinka's Russian-language novel "Tchaikovsky". The author of the article considers the reasons for the writer's turn to the Russian language. The

novel "Tchaikovsky" is an example of a work where the writer tried to find a place for Ukrainian historical identity. It vividly depicts Cossack life and their struggle with enemies. And although the novel cannot be called historical in the literal sense of the word, it is nevertheless an integral part of the "Cossack text". The novel was first published in 1843 and immediately attracted the attention of critics. Some of them drew parallels between this novel and Gogol's work "Taras Bulba", which depicts the same elements from the life of the Cossacks. However, despite the fact that the topic addressed by Hrebinka was not new, and undoubtedly the writer took into account the achievements of his predecessors, this does not reduce his contribution to the development of the historical genre, but, on the contrary, testifies to the artist's ability to make traditional images and motifs peculiar. The author of the article aims to consider the peculiarities of the artistic interpretation of Cossack images in Hrebinka's novel "Tchaikovsky". The article analyzes various Cossack types and related romantic motifs of characterization, heroism, prophecies, confession, road, temptation, etc. The mythopoetic character of Cossack images in the writer's novel is also emphasized. The article shows that the novel contrasts the Ukrainian identity, embodied in the images of the Cossacks, and other peoples – Jews, Tatars, Poles. In addition, the article draws some typological parallels between Hrebinka's novel and the works of other Russian writers of the 19th century. The author of the article proves that, despite the romantic image of the Cossacks, the writer managed to convey the spirit of the historical era. Hrebinka's use of historical and folklore sources gives the work historical authenticity. Although the novel "Tchaikovsky" does not depict specific historical events or persons, revealing ancient Ukrainian Cossack customs, traditions, beliefs, the writer shows the past as if from the inside.

Key words: cossack text, historical novel, image, romantic motif, mythopoetics.

Постановка проблеми. Дослідників творчості Гребінки не може не хвилювати питання про те, чому він писав російською мовою. У даному разі до таких причин не можна відносити труднощі з публікаціями, або проблеми, пов'язані із забороною української мови. Адже Гребінці було нескладно опублікувати, наприклад, свій український переклад пушкінської поеми «Полтава» (який, до речі, зберігався в особистій бібліотеці відомого поета), або двічі видати свої українські байки, чи надрукувати україномовний альманах «Ластівка». С.Д. Зубков справедливо зазначає, що однією з причин звернення багатьох українських письменників до російської мови в XIX столітті була нерозробленість на той час стилів української прози, а також прагнення митців привернути увагу читачів до України (Зубков, 1979: 12). Гребінка писав російською мовою ще й тому, що він відчував у собі потенціал письменника, який може сказати нове слово не тільки в українській, а й у російській літературі. Більшість його російськомовних творів була зорієнтована на російського читача. Про це свідчить, по-перше, перелік видань, у яких друкувалися його твори, і, по-друге, пояснення або переклад письменником російською мовою окремих українських слів. Звернення митця до російської мови може пояснюватись також його прагненням популяризувати українську культуру, українську історію в російському середовищі. В одному з листів до М.М. Новицького Гребінка писав: «... я намерен перевести в русские стихи малороссийские песни, чтобы ознакомить *цанив* (курсив мій – Ю.С.) с прелестными чувствами нашей родины...» (Гребінка, 1981: 591).

Аналіз досліджень. Прикладом твору, де письменник намагався знайти місце для української історичної ідентичності, є роман «Чайковський», у якому досить яскраво зображено козацьке життя

та боротьба їх з ворогами. І хоча роман не можна назвати історичним в прямому смислі слова, все ж він, як справедливо зазначає В.І. Мацапура, є невід'ємною частиною «козацького тексту» російської літератури (Мацапура, 2002: 31). Уперше роман був надрукований у 1843 році. Цей твір одразу привернув увагу критиків. Так, В.Г. Белінський серед найкращих, за його словами, «оригінальних» творів 1843 року виокремив і роман Євгена Гребінки (Белінський, 1977: 620). У 1848 році рецензент журналу «Современник» справедливо зазначав, що деякі критики не хочуть визнавати в романі «Чайковський» усіх його достоїнств, тому що М.В. Гоголь написав повість «Тарас Бульба», у якій зображені ті ж елементи з життя козацтва. Автор цієї рецензії ставить риторичне запитання, яке актуальне й сьогодні: «Но из того, что Гомер написал «Илиаду», а Орфей «Поход аргонавтов», разве не читали греки с удовольствием других поэтов, обрабатывающих эпизоды из тех же событий и изображавших те же лица?» (Современник, 1948: 84). Тема, до якої звернувся Гребінка, була не новою, і, безсумнівно, письменник враховував досягнення своїх попередників. Проте це не зменшує його внеску в розвиток історичного жанру, а, навпаки, свідчить про вміння художника надати традиційним образам та мотивам своєрідного колориту.

Мета статті – розглянути особливості художньої інтепретації козацьких образів у романі Гребінки «Чайковський». Козацькі типи у творі досить різноманітні. Тут змальовані представники козацької старшини (полковник Івана, сотники, осавули, відданий слуга Гадюка), січовики (кошовий Грицько Зборовський) та рядові запорожці (Микита Прихвостень, Касян та інші).

Виклад основного матеріалу. В інтерпретації письменника полковник XVI століття мав

необмежену владу. Щоб дати читачам якомога повніше уявлення про українського полковника того часу, Гребінка використовує прийом протиставлення минулого і сучасного. Автор підкреслює, що суворість та грубість були «необхідними» рисами характеру полковника тих часів: «В нем сосредотачивалась власть военная и гражданская целой области; он был и военачальник, и судья, и правитель; он безгранично безответственно распоряжался в своем полку» (Гребінка, 1981: 280). Гребінка показує, що авторитет полковника базувався на почутті страху перед його суворістю та пишністю. Почуття страху панує і в родині полковника Івана. Він вважає непристойним «доброму козаку» виявляти які-небудь почуття, особливо до жінки.

Звичаї войовничого козацтва призвели до трагічних наслідків: дружина полковника Івана помирає, нарікаючи на черствість свого чоловіка. Але навіть смерть коханої дружини не дозволяє йому забути про козацьку силу волі й витримку: «уже очистительная слеза раскаяния навернулась было на глазах его; но вспомнив, что он казак, полковник пересилил себя, проглотил непрошенную гостью...» (Гребінка, 1981: 282). Для героя роману Гребінки еталоном, на який він орієнтується, виступає гетьман Сагайдачний, який, як стверджується в народній пісні, «проміняв жінку на тютюн та люльку». Ці деталі свідчать про те, що автор орієнтувався на фольклорні джерела, створюючи образ полковника Івана.

Письменник приділяє увагу оточенню полковника Івана, змальовуючи його слуг. Так, вірним слугою полковника змальовано козака Гадюку. Тільки йому було дозволено безкарно говорити своєму хазяїну гіркі істини. Він не боявся перечити йому і навіть грубити як рівному собі. Образ Гадюки асоціюється з героями історичних романів В. Скотта. Як і слуги у творах відомого шотландця, він щиро відданий своєму хазяїну й дуже його любить. З образом Гадюки у творі пов'язаний мотив багатирства. Оповідач зазначає, що про силу Гадюки навіть ходять перекази серед простого народу. Гадюка всюди супроводжував полковника. На війні він був його зброєносцем, а в мирний час охороняв полковника біля дверей його спальні, або готував йому обід, чи розважав цікавими історіями. Він завжди нехтував небезпечкою та відзначався неабиякою хоробрістю. Його багатирська сила, а також безмежна відданість своєму хазяїну підкреслюється автором в епізоді, коли Гадюка дізнався, що татари поранили полковника: «Вдруг страшный вопль огласил поле: из крепости скакал чудный воин, на неоседлан-

ной и невзнузданной дикой лошади; быстро летел он, схватя ее за гриву и поворачивая жилистою рукою во все стороны, <...> в правой руке поднял тяжелый топор» (Гребінка, 1981: 376).

Справжнім козаком-характерником у романі «Чайковский» постає запорожець Микита Прихвостень. Щоб пояснити читачам явище характерництва, письменник уводить до твору образ оповідача – столітнього діда-баштанника, котрий і розповідає своїм юним слухачам, що характерник – це бувала й розумна людина, яку «и пуля не брала, и сабля не рубила», яка виводила постраждалого з води сухим, а з вогню вологим. У цієї людина була «льцарская совесть и добродушие...» (Гребінка, 1981: 293). Дід постає у творі виразником народних уявлень про характерництво, у відповідності з якими козак-характерник мав чудодійні сили й прирівнювався до чарівника. Образ діда-баштанника допоміг Гребінці втілити у своєму романі мотив романтичної туги за «славетним» минулим: «А потехи теперешние, срам сказать, мячи да горелки – бабьи потехи, нет характера, совсем нет!..» – вигукує з жалем старий (Гребінка, 1981: 293).

В образі Микити письменник підкреслив його оптимістичне світосприйняття, надзвичайну силу й винахідливість. Він хитрий і розсудливий, наділений почуттям такту та співчуттям до ближнього, винятковою спостережливістю та доброзичливістю. Як справжній запорожець, Микита Прихвостень говорить загадками і вчить новоприбулого Олексія козацькій мудрості: «Казак все знает, а чего и не знает, никогда не спрашивает, разве выведывает политично» (Гребінка, 1981: 296). Прихвостень – людина з високими гуманістичними ідеалами добра і справедливості, любові та співчуття до людини. Йому глибоко шкода Олексія і Марину, засуджених на страту, він і сам не розуміє чому. «Черт вас знает, за что я полюбил вас, сам не доберу толку!» – каже Прихвостень (Гребінка, 1981: 332). Гуманізм Микити виявляється в його ставленні до Тетяни. Разом з іншою січовою молоддю він виводить Тетяну з табору, не даючи фанатичним запорожцям скривдити її. Коли ж Тетяна померла, Микита був у розпачі, він поховав її з усіма «козацькими» почестями: шаблею вирив могилу, співаючи пісню про загиблого козака. Прихвостень цінує риси характерництва (тобто мужність, розсудливість, оптимізм) і в інших, навіть у жінці. «Будь она казак, я плюнул бы на нее, она дрянью-казак, неженка, а для бабы – молодец баба, характерная баба!» – говорить Микита про Марину (Гребінка, 1981: 333).

Незважаючи на те, що Прихвостень – шанований усіма козак, автор наділяє його деякими вадами. Зокрема, він великий гуляка, не байдужий до алкогольних напоїв. Микита готовий прогуляти всі свої гроші. Він робить висновок, що гроші йому не потрібні: «Да и на беса ли они мне? В Сечи все общее...» (Гребінка, 1981: 297). В.І. Мацапура справедливо підкреслює, що тема пияцтва в козацькому середовищі не була новою в літературі (Мацапура, 2002: 34). До неї зверталися М.М. Загоскін, Ф.В. Булгарін, Н.В. Кукольник та інші письменники. Розгульні звичаї козацтва – один із лейтмотивів зображення Запорозької Січі в повісті М.В. Гоголя «Тарас Бульба». У цьому творі козацька гульня змальовується як ознака «широкого размета душевной воли» (Гоголь, 1976: 50). Микита Прихвостень ставиться до веселощів так, як і гоголівські герої. «После чарки у меня так вот и загорится в глазах; хочется музыки, песней, грому, распахнется казацкая душа, гуляй!..» – зізнається він (Гребінка, 1981: 298). Але Гребінка підкреслює, що пияцтво часто призводить до трагедії і навіть руйнує принципи козацької дружби. «Третьего дня подгуляли хлопцы, немного поспорили, да один и остался на месте», – пояснює появу нового хреста біля шинку шинкарка Варка. Микита напідпитку теж не контролює себе: він ладен був убити свого товариша, Олексія, коли той відмовився віддати характерникові гроші на горілку. Якби не заступництво Тетяни, то Олексія вбили б «ни за что» (Гребінка, 1981: 304). У романі показано, що пристрасть до подібних веселощів перетворилася для Микити на хворобливу залежність.

Наприкінці роману письменник знову звернувся до образу Прихвосня у сцені його прощання з Олексієм та Мариною. У цьому епізоді, автор дещо перебільшив сентиментальність запорожця. «Прощайте братцы, обнимите меня... Видите я плачу...» – говорить Прихвостень (Гребінка, 1981: 402). При цьому письменник підкреслює, що Микита приховує свою чутливість перед іншими козаками. Прихвостень розуміє, що характерник має бути завжди витриманим і незворушним, інакше з нього можуть посміятися козаки. Щоб попрощатися з друзями наодинці, він обдурює кошового: прикидається, що забув у Олексія свою люльку. О.І. Карпенко нагадує, що у фольклорі люлька завжди символізує свободу, а образ загубленої люльки означає втрату достоїнства козака, його честі, свободи, вільного козакування (Карпенко, 1973: 133). У романі Гребінки «Чайковський» люлька – яскрава художня деталь, за допомогою якої підкреслюється вели-

чезне бажання Микити ще раз побачитися з Чайковським. Передчуття Микитою власної смерті надає цьому епізоду мелодраматичного характеру. Вони викликані тим, що перед походом його кінь спіткнувся. У романі «Чайковський» доля характерника Микити Прихвосня залишається невідомою, але мотив коня, що спіткнувся, дозволяє здогадуватися про загибель козака. Цей романтичний мотив надає образу Микити міфопоетичного характеру.

В образі Касяна автор змалював ще один яскравий тип запорожця. Важливу роль виконує епіграф з поеми О.С. Пушкіна «Кавказский пленник» до розділу, у якому розповідається про пригоди Касяна: «Не спи, казак, во тьме ночной: / Чеченец ходит за рекой!» (Гребінка, 1981: 350). Слово «чеченець» сприймаємо як синонім до слова «ворог», отже епіграф повідомляє читачеві наступний хід подій.

Касян – вже немолодий козак-характерник, за плечима якого величезний досвід і надзвичайна мудрість. Він не раз виходив у похід на ворога із січовиками. Як і гоголівський Тарас Бульба, Касян привів на Запорозьку Січ своїх синів. Усі сини Касяна загинули в боротьбі проти ворога. Незважаючи на вік, герой Гребінки володіє богатырською силою і неабиякою інтуїцією. У степу він одразу відчув наближення ворога. Зустрівшись віч-на-віч з татариним, він не вагаючись напав на нього і переміг у смертельній сутичці. Поведінка Касяна свідчить про великий досвід у боротьбі з ворогом. Він обдурює цілий загін татар, прислухається до звуків степу, повзе на пагорб, щоб розглядіти ворога тощо. За допомогою образу Касяна авторові вдалося передати атмосферу боротьби козаків з татарами.

В образі головного героя роману Олексія Поповича втілені риси запорожця оспіваного в народних піснях і думках. Олексій – образ наскрізь романтичний. Це тип козака-характерника. Таким «званням» його наділяють у той момент, коли він рятує своєю молитвою-сповіддю запорожців на чайці під час бурі. Ю.В. Манн зазначав, що головне, до чого прагне сповідь, – «адекватно виразити світ центрального персонажа (Манн, 1976: 318). Дослідник розглядає сповідь як ознаку романтичного розгортання конфлікту. У романі «Чайковський» сповідь також розкриває внутрішні переживання Олексія-поповича. У сповіді він згадує про свою матір, і те, що він її покинув, вважає основним своїм гріхом. У сповіді Олексія добре відчутна тенденція стилізації монологу героя в дусі фольклорних творів: «Это не ветер поет; это она плачет о недостойном сыне!.. Не море клоочет –

гремят ее проклятия на мою грешную голову. Не буря подымает тяжелые волны – это вздохи матери колеблют море!..» (Гребінка, 1981: 317). Мотив бурі в цьому епізоді є символічним, адже його початки походять ще від біблійного потопу, що «змиває, знищує все неістинне» (Шумкова, 2002: 228). Після сповіді Олексія буря затихає, що символізує прощення гріхів Чайковського. Гребінка демонструє читачам процес народження думи про Олексія Чайковського, як вона з'являється у козацьких серцях і переходить у вічність.

У розділі про бурю та спасіння козацьких чайок можна виділити язичницькі та християнські мотиви. Християнські мотиви пов'язані зі сповіддю Олексія й визнанням ним своєї гріховності. За Біблією усі люди грішні, тому християнство вчить визнавати свій гріх. Ніхто із запорожців, окрім Олексія, не визнав своєї гріховності. У такій поведінці козаків проглядають відголоски їхньої язичницької сутності. Коли буря затихла, Олексій зі Святим Письмом почав проповідувати одну з біблійних заповідей про шанування батьків. Цим письменник ще раз підкреслив, що в основі козацького світовідчуття лежить християнство. Проте язичницькі мотиви також відіграють певну роль у романі. Зокрема, вони знаходять виявлення в забобонності козаків. Так, кошовий отаман вірить, що бурю викликав керманіч своєю журливою піснею про гірку козацьку долю. Автор знову звертається до козацького фольклору. Зборовський закликає січовиків заспівати іншої, веселої пісні, щоб прогнати бурю: «А ты, старый хрен, тянешь бабскую песню; накликаешь беду на свою голову, что ли? Ну-те, хлопцы, хором, да повеселее!» (Гребінка, 1981: 316). Синтез язичницьких та християнських мотивів у романі Гребінки обумовлений романтичною спрямованістю твору.

З образом Чайковського пов'язаний мотив дороги. Дорога – один із основних топосів романтизму. З дорогою пов'язується духовна змужнілість романтичного героя. У романі Гребінки втеча головного героя від реальності (втеча від Марининого батька) перетворюється на подорож

на Січ. Проте для Чайковського це не просто подорож на фоні прекрасного ландшафту, але й пошук свого «я». Герой роману Гребінки подібно до казкових героїв вирушає в мандри в пошуках щастя («...теперь пошел по свету искать счастья» (Гребінка, 1981: 295)). У цих мандрах Олексій стає лицарем, і не просто лицарем – його визнають характерником. Після повернення героя з подорожі соціальні перешкоди, що стали на заваді щастю дочки полковника і простого поповича, зникають. Полковник погоджується віддати дочку заміж за Олексія, але передчасна смерть не дозволяє йому благословити дітей.

У романі українські ідентичності протиставляються іншим – татарам, євреям, полякам. У романі Гребінка не ідеалізує козаків, демонструючи їхню жорстокість стосовно інших народів. Таким чином, письменник прагне показати козацьке суспільство з різних сторін. Проте, звертаючись до теми боротьби з кримськими татарами, Гребінка показав козаків справжніми захисниками своєї батьківщини.

Висновки. Євген Гребінка у своєму історичному романі «Чайковський» створює цілу галерею козацьких типів. Письменник зображує українських запорожців у романтичному ключі. У зображенні характерів автор тяжіє до мелодраматизму та романтичних ефектів, у деяких епізодах звертається до стилю «несамовитого» романтизму, використовує романтичні мотиви спокуси, помсти, нещасливого кохання. Порівнюючи образи козаків зі своїми сучасниками, автор підкреслив мотив туги за героїчним минулим, який був традиційним для романтичної літератури. Водночас, незважаючи на романтичне зображення козаків, автором роману вдалося передати дух історичної епохи. Використання Гребінкою історичних та фольклорних джерел надає творові історичної достовірності. Хоча у романі «Чайковський» немає зображення конкретних історичних подій чи осіб, розкриваючи давні українські козацькі звичаї, традиції, переконання, письменник показує минавшину ніби зсередини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінський В.Г. Зібрання творів : В 9 т. Москва : Худож. лит., 1977. Т. 2. 631 с.
2. Гоголь М.В. Зібрання творів : В 7 т. Москва : Худож. лит., 1976. Т. 2. 333 с.
3. Гребінка Є.П. Твори: В 3 т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 2. 744 с.
4. Гребінка Є.П. Твори: В 3 т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 3. 704 с.
5. Зубков С.Д. Російська проза Г.Ф. Квітки і Є.П. Гребінки в контексті російсько-українських літературних зв'язків. Київ : Наукова думка, 1979. 273 с.
6. Карпенко А.І. Про народність М.В. Гоголя (художній історизм письменник і його народні джерела). Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1973. 279 с.
7. Манн Ю.В. Поетика російського романтизму. Москва : Наука, 1976. 375 с.
8. Мацапура В.І. Роман Є. Гребінки «Чайковський»: літературний і фольклорний контекст. *Література в контексті культури*. Дніпропетровськ, 2002. Вип. 8. С. 30–38.

9. Романи, повісті та оповідання Євгена Гребінки (Частини I–VIII). СПб. : Друкарня військово-навчальних закладів, 1847–1848. Рец.: Романи, повісті та оповідання Євгена Гребінки (Частини I–VIII). СПб. : Друкарня військово-навчальних закладів, 1847–1848. *Сучасник*. 1848. Т. XII, відділ III. З. 78–89.

10. Шумкова Т.Л. Короткий романтичний словник. Зарубіжна і російська література XIX ст. Романтизм. Москва : Флінта ; Наука, 2002. С. 225–238.

REFERENCES

1. Bielinskyi V.H. Zibrannya tvoriv: V 9 t. [Collected works]. Moskva : Khudozh. lyt., 1977. T. 2. 631 p. [in Ukrainian].
2. Hohol M.V. Zibrannya tvoriv: V 7 t. [Collected works]. Moskva : Khudozh. lyt., 1976. T. 2. 333 p. [in Ukrainian].
3. Hrebinka Ye.P. Tvory: V 3 t. [Works]. Kyiv : Naukova dumka, 1981. T. 2. 744 p. [in Ukrainian].
4. Hrebinka Ye.P. Tvory: V 3 t. [Works]. Kyiv : Naukova dumka, 1981. T. 3. 704 p. [in Ukrainian].
5. Zubkov S.D. Rosiiska proza H.F. Kvitky i Ye.P. Hrebinky v konteksti rosiisko-ukrainskykh literaturnykh zviazkiv. [Russian prose of H.F. Kvitka and E.P. Hrebinka in the context of Russian-Ukrainian literary links]. Kyiv : Naukova dumka, 1979. 273 p. [in Ukrainian].
6. Karpenko A.I. Pro narodnist M.V. Hoholia (khudozhnii istoryzm pysmennyk i yoho narodni dzherela). [About nationalism of M.V. Gogol (artistic historicism of the writer and its folk sources)]. Kyiv : Vyd-vo Kyivskoho un-tu, 1973. 279 p. [in Ukrainian].
7. Mann Yu.V. Poetyka rosiiskoho romantyzmu. [Poetics of Russian romanticism]. Moskva : Nauka, 1976. 375 p. [in Ukrainian].
8. Matsapura V.I. Roman Ye. Hrebinky “Chaikovskiy”: literaturnyi i folklorny kontekst. Literatura v konteksti kultury: Zb. nauk. prats. [The Novel by Ye.Hrebinka “Tchaikovsky”: literary and folklore context. Literature in the context of culture: The collection of scientific works]. Dnipropetrovsk, 2002. Vyp. 8. P. 30–38. [in Ukrainian].
9. Romany, povisti ta opovidannia Yevhena Hrebinky (Chastyny I–VIII). SPb.: Drukarnia viiskovo-navchalnykh zakladiv, 1847–1848. Rets.: Romany, povisti ta opovidannia Yevhena Hrebinky (Chastyny I–VIII). [Novels, stories and short stories by Yevhen Hrebinka]. SPb. : Drukarnia viiskovo-navchalnykh zakladiv, 1847–1848. *Suchasnyk*. 1848. T. XII, viddil III. Z. 78–89. [in Ukrainian].
10. Shumkova T.L. Korotkyi romantychnyi slovnyk [Short romantic vocabulary]. Zarubizhna i rosiiska literatura XIX st. Romantyzm. [Foreign and Russian literature of the 19th century. Romanticism]. Moskva : Flinta: Nauka, 2002. P. 225–238. [in Ukrainian].